

НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИ ВА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИ ҲАМКОРЛИГИ: ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА АМАЛИЙ МЕХАНИЗМЛАР

Солиев Азизбек Хусниддин ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси

3-ўқув курси 313-гуруҳ курсанти

Ниматов Шерзод Ниматжонович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси

Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқларини

таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, майор

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда профилактика инспекторлари ва нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТлар) ўртасидаги ҳамкорликнинг ҳуқуқий, ташкилий ва амалий жиҳатлари таҳлил қилинган. Мақолада давлат ва жамоатчилик институтлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликнинг аҳамияти, мавжуд муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари очиқ берилган. Шунингдек, ҳуқуқий онг ва маданиятни ошириш, жиноятчиликка мойил шахслар билан ишлаш, ижтимоий реабилитация, виктимологик профилактика каби соҳаларда ННТлар билан ҳамкорликнинг самарали механизмлари тавсифланган. Муаллиф томонидан мавжуд муаммоларга аниқ таклиф ва тавсиялар берилган, хусусан, ҳамкорликни ҳуқуқий асослар билан мустаҳкамлаш, ахборот алмашинувини рақамлаштириш, ўқув ва молиявий қўллаб-қувватлаш чоралари ишлаб чиқилган. Мақола ҳуқуқбузарликлар профилактикасини кучайтиришда ННТлар билан ҳамкорликни самарали ташкил этиш бўйича амалий йўл-йўриқ сифатида хизмат қилиши мумкин.

Калит сўзлар: Профилактика инспектори, нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТ), ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, жамоат хавфсизлиги, ҳуқуқий онг ва маданият, виктимологик профилактика, ижтимоий реабилитация, давлат-жамоатчилик ҳамкорлиги, ахборот алмашинуви, фуқаролик жамияти.

Ўзбекистонда жамиятда барқарорлик ва терроризм, экстремизм, наркотрафик каби таҳдидларга қарши самарали кураш учун давлат ва жамоатчилик институтлари ўртасидаги ҳамкорлик муҳим аҳамият касб этади. Президент Шавкат Мирзиёев 2017 йили жиноятчиликка қарши кураш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш масалаларига бағишланган йиғилишда шундай кириш чақириқ қилган эди: “Профилактика инспекторларининг билими ва касб тайёргарлигини ошириш, улар учун муносиб иш шароити яратиш ...

давлат ташкилотлари ва кенг жамоатчилик олдида турган муҳим вазифалар аниқ ва равшан белгилаб олинди.¹ Шунингдек, Қарши шаҳрида профилактика инспектори учун яратилган шароит билан танишар экан, Президент шундай ёдга олган: “Маҳалла жамиятимиздаги адолат тамойилларининг кўзгусига айланиши керак ... профилактика инспектори хонаси маҳалла ҳудудидаги жамоат объектларига ўрнатилган видеокузатув ускуналари орқали ҳудудни назорат қилиб туриш имкониятини берувчи монитор билан жиҳозланган.²”

Ушбу нутқлардан келиб чиқиб, ушбу мақола профилактика инспекторлари фаолиятини нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТлар) билан мустаҳкам ҳамкорликда ташкил этишнинг ҳуқуқий ва амалий жиҳатларини жорий вазият ва стратегик вазифалар нуқтаи назаридан таҳлил қилиб беради. Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, ННТлар жамиятдаги турли ижтимоий муаммоларни аниқлаш ва ҳал этишда, аҳолининг ҳуқуқий онги ва фаоллигини оширишда, шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда давлат органларининг ишончли ҳамкорларига айланмоғи зарур. Шунингдек, Президентнинг жамоат хавфсизлигини таъминлашга бағишланган йиғилишлардаги нутқларида профилактика ишларини кучайтириш, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини ошириш ва бу жараёнга кенг жамоатчиликни, айниқса ННТларни жалб этиш зарурлиги бир неча бор алоҳида таъкидланган.

Ўзбекистонда 2022 йил 1 январь ҳолатига кўра, 9 мингга яқин нодавлат нотижорат ташкилотлари мавжуд бўлиб, улар турли йўналишларда фаолият юритмоқда: тадбиркорлик, экология, спорт, ёшлар, хотин-қизлар, соғлиқни сақлаш, таълим ва бошқалар³. Давлат томонидан ННТларга молиявий қўллаб-қувватлаш кўрсатилмоқда. Масалан, 2021 йилда 46 млн АҚШ доллари, 2022 йилда эса 54 млн АҚШ доллари миқдорида маблағлар келиб тушган⁴. ННТлар фаолиятининг шаффофлигини таъминлаш мақсадида жамоатчилик назорати тизими такомиллаштирилмоқда. 2024 йилда Давлат бюджетидан 1.8 триллион сўм маблағ ажратилиши белгиланган бўлиб, бу маблағлар аҳолининг ижтимоий муаммоларини ҳал қилишга ва ННТларнинг техник базасини мустаҳкамлашга йўналтирилмоқда⁵.

Ўзбекистон Республикасининг 14.04.1999 йилдаги “Нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисида”ги 763-I-сон қонуни⁶ Нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТ)нинг таъсиси, ҳуқуқий мақоми, фаолият йўналишлари,

¹ https://uza.uz/uz/posts/zhinoyatchilikka-arshi-kurashish-borasida-y-l-yilgan-kamchil-21-11-2017?utm_source=chatgpt.com

² https://darakchi.uz/uz/24170?utm_source=chatgpt.com

³ https://gov.uz/qr/advice/NaN/document/2766?utm_source=chatgpt.com

⁴ https://old.gov.uz/uz/news/view/37150?utm_source=chatgpt.com

⁵ https://uza.uz/uz/posts/nodavlat-notizhorat-tashkilotlari-faoliyati-muhokama-qilindi_572803?q=%2Fposts%2Fnodavlat-notizhorat-tashkilotlari-faoliyati-muhokama-qilindi_572803&utm_source=chatgpt.com

⁶ <https://lex.uz/docs/11360>

даврий ҳисоботлари, давлат билан алоқалари ва ултима равишда фаолиятини тугатиш тартибини белгилайди. Қонун ННТ тушунчаси ва мақсади, давлат органлари билан ўзаро муносабатлар, устав, таъсис ҳужжатлари, тузилиш тартиби, молиялаштириш, активлар, даромадлар, солиқ, ҳисоб ва ҳисоботчилик, халқаро алоқалар, ваколатхоналар ва филиаллар, тугатиш, фаолиятни тўхтатиш ва жавобгарлик чоралари каби қатор бўлим ва моддаларни қамраб олади.

«Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги ЎРҚ-371-сон 14.05.2014 йилдаги қонунга асосан, профилактика инспекторлари ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ижтимоий барқарорликни сақлашда муҳим роль ўйнайди⁷.

Профилактика инспекторлари маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, ички ишлар органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликда иш олиб боради. Улар қонунчиликка мувофиқ равишда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва бартараф этиш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишга масъулдирлар.

Профилактика инспекторларининг асосий вазифалари:

Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш; жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқий тартибни сақлаш; ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини аниқлаш ва уларни бартараф этиш бўйича таклифлар киритиш; ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича профилактик суҳбатлар ўтказиш; профилактик ҳисобга олиш ва ижтимоий реабилитация қилиш чора-тадбирларини амалга ошириш ҳисобланади.

Профилактика инспекторларининг фаолияти маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва ички ишлар органлари томонидан мувофиқлаштирилади. Улар профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликда иш олиб боради. Профилактика инспекторлари қуйидаги давлат органлари ва ташкилотлари билан ҳамкорлик ўрнатади:

Ички ишлар органлари;

Прокуратура органлари;

Давлат хавфсизлик хизмати органлари;

Давлат солиқ хизмати органлари;

Меҳнат органлари;

Таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ва таълим муассасалари;

Давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасалари;

Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси органлари;

⁷ «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонун, lex.uz

Ёшлар ишлари агентлиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари.

Бу органлар билан ҳамкорликда профилактик чора-тадбирлар ишлаб чиқилади ва амалга оширилади⁸.

Ҳозирги жамиятда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш давлат ва жамоат органлари учун устувор вазифалардан биридир. Бу борада профилактика инспекторлари муҳим рол ўйнайди, чунки улар жамоатчилик билан яқин алоқада бўлиб, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш учун зарур чора-тадбирларни амалга оширади. Бироқ, ҳуқуқий муаммоларни тўлиқ ҳал қилиш ва жамиятда барқарорликни таъминлаш учун профилактика инспекторлари фаолиятини Нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТлар) билан ҳамкорликда олиб бориш долзарб аҳамият касб этади. Ҳуқуқий онг ва маданиятни оширишда ННТларнинг роли ННТлар жамиятнинг турли қатламларида фаолият юритади ва аҳоли билан яқин алоқада бўлади. Улар орқали ҳуқуқий тарғибот ишлари олиб борилиши, ҳуқуқий маданиятнинг ошишига хизмат қилади. Бу эса ҳуқуқбузарликларни олдини олишнинг самарадорлигини оширади, чунки ҳуқуқий онги юқори бўлган жамиятда қонунбузарликлар сони камаяди. Жамоатчилик ишончини мустаҳкамлаш ички ишлар органлари ва профилактика инспекторларининг фаолиятига нисбатан жамоатчилик ишончини оширишда ННТларнинг ҳиссаси катта. ННТлар жамият билан яқин боғлиқлиги туфайли ички ишлар органлари фаолиятини очиқ ва ошкора қилишга ёрдам беради, бу эса жамоатчилик ва давлат ўртасидаги ишончни мустаҳкамлайди. Ижтимоий реабилитация ва мослаштиришда ҳамкорлик жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштиришда ННТлар профилактика инспекторлари билан ҳамкорликда ижобий натижаларга эришишда муҳим роль ўйнайди. Бу жараёнда ННТлар шахсларга ижтимоий ёрдам кўрсатади, уларни ижтимоий ҳимоя қилиш ва ҳуқуқий тарбиялаш билан шуғулланади. Виктимологик профилактика жабрланувчиларга ёрдам бериш ва уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда ННТлар профилактика инспекторлари билан биргаликда ишлайди. Бу ҳамкорлик қайта жабрланиш хавфини камайтиришда муҳимдир. Маълумот алмашинуви ва профилактик тадбирларни ташкил этиш профилактика инспекторлари ва ННТлар ўртасидаги маълумот алмашинуви ҳуқуқбузарликлар ва ижтимоий хавф остидаги шахслар ҳақидаги маълумотларни тез ва аниқ етказишга имкон беради. Шунингдек, биргаликда ҳуқуқий тарғибот, маърифий семинарлар ва тренинглар ташкил этилади, бу эса профилактика фаолиятини самаралилаштиради. Ёшлар ва хавф гуруҳидаги шахслар билан ишлашда ҳамкорлик ёшлар ва ҳуқуқбузарликларга мойил шахслар билан ишлашда ННТлар профилактика

⁸ Ўзбекистон Республикасининг Қонунлари, lex.uz

инспекторларига қўллаб-қувватловчи механизм сифатида хизмат қилади. Бу ёшларнинг ижтимоий ва ҳуқуқий онгини оширишда муҳим аҳамиятга эга.

«Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар» Ўзбекистонда ички ишлар органлари (ИИБ) томонидан ННТлар, жамоатчилик институтлари билан ҳамкорликда амалга оширилаётган ташкилий, ҳуқуқий ва ижтимоий чора-тадбирларга оид бир қанча манбалар мавжуд. Ислохотлар доирасида: маҳаллаларда профилактика инспекторлари сони оширилди (5 867 дан 9 784 нафаргача) профилактика инспекторларининг хизмат зонаси, баъзи ҳолларда “маҳалла раисининг ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш бўйича ўринбосари” сифатида белгиланиши; моддий-техник база ва воситаларни яхшилаш учун хизмат уйлари, автомашиналар ва кредитларга имтиёзлар бериш каби ташкилий қадамлар қилинмоқда⁹. “Жамоат хавфсизлиги концепцияси” ва “Стратегия йўл харитаси” Жамоат хавфсизлигини таъминлашда жамоатчилик институтлари, маҳалла, Фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлик, уларни жалб этилиб, хавф ва таҳдидларга қарши чораларни шакллантириш назарда тутилган¹⁰. Пробация инспекторлари ва профилактика инспекторлари ҳамкорлиги Пробация назоратидаги шахсларга чеклов ва назоратни таъминлаш, уларнинг ижтимоий мослаштиришида профилактика инспекторлари билан кунлик ҳамкорлик қилиш вазифаси юкланмоқда¹¹. Маънавий-маърифий йўналишда меморандумлар ва ҳамкорлик Масалан, ИИБ ва Маънавият ва маърифат маркази ўртасида маънавий-маърифий йўналишда ҳамкорлик меморандуми имзоланди. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali; шунингдек олий таълим муассасаларида профилактик тарғибот тадбирлари (унверситетларда, талабалар билан суҳбатлар) ташкил қилинмоқда¹².

Ички ишлар органлари профилактика инспекторларининг нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТлар) билан ҳамкорлиги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида жуда муҳим аҳамиятга эга. Профилактика инспекторлари ва ННТлар ўртасидаги ҳамкорлик қуйидаги жиҳатлар билан муҳимдир:

Ҳуқуқий онг ва маданиятни ошириш ННТлар орқали аҳоли ўртасида ҳуқуқий тарғибот ишлари олиб борилади, бу эса ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга ёрдам беради. Жамият ва фуқаролар ишончини ошириш ННТлар жамият билан яқин алоқада бўлгани сабабли, ички ишлар органларининг ишига нисбатан жамоатчилик ишончи ортиб боради. Ижтимоий мослашиш ва реабилитация судланган ёки озодликдан маҳрум этилган шахсларни жамиятга қайтаришда ННТлар фаол иштирок этиши мумкин. Виктимологик профилактика

⁹ https://old.gov.uz/uz/news/view/32989?utm_source=chatgpt.com

¹⁰ https://president.uz/uz/4865?utm_source=chatgpt.com

¹¹ https://old.gov.uz/uz/news/view/32951?utm_source=chatgpt.com

¹² https://qriiv.uz/uz/news/boshqarmasitomonidanPayshanba?utm_source=chatgpt.com

жабрланувчиларга ёрдам бериш, уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларни қайта жабрланишдан асрашда ННТлар муҳим рол ўйнайди. Профилактика инспекторлари ва ННТлар ўртасидаги ҳамкорлик қуйидаги асосий турларда амалга оширилиши мумкин. **Маълумот алмашинуви** Ҳуқуқбузарликлар, жиноятлар ва ижтимоий хавф остидаги шахслар ҳақидаги маълумотларни алмашиш. **Тадбирлар ташкил қилиш** ҳуқуқий тарғибот, маърифий семинарлар, конференциялар, тренинглар, профилактик учрашувлар. **Ижтимоий ёрдам кўрсатиш** муҳтожларга ёрдам бериш, турли ижтимоий лойиҳалар орқали профилактик таъсир ўтказиш. **Ижтимоий реабилитация ва мослаштириш** илгари жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш ишларида иштирок. **Ёшлар билан ишлаш** мактаблар, олий ўқув юртлари, маҳаллаларда ёшларни маънавий тарбиялаш ва ҳуқуқий билимини ошириш. **Хавф гуруҳидаги шахслар билан ишлаш** жиноятга мойил ёки ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни яқка тартибда кузатиш ва назорат қилишда ёрдам.

Профилактика инспекторлари ва ННТлар ҳамкорлигининг қуйидаги ижобий самаралари бор булар қуйидагилар:

- Ҳуқуқбузарликлар сонини камайтириш;
- Жамоатчилик иштирокини кучайтириш;
- Ҳуқуқий тарғиботни кенгайтириш;
- Жамиятда адолат ҳиссини кучайтириш;

Бундай ҳамкорлик натижасида ҳуқуқбузарликларни олидин олишда профилактика чора тадбирлари самарали бўлади, фуқаролар фаол иштирокчига айланади, ҳуқуқий маълумотлар аҳолига кенг тарқалади, давлат ва жамият ўртасидаги ишонч мустаҳкамланади.

Профилактика инспекторлари ва ННТлар ҳамкорлигидаги фаолият бўйича асосий муаммолар:

- Ҳамкорликни тартибга солувчи ҳуқуқий асослар етарли даражада эмас;
- ННТлар ва профилактика инспекторлари ўртасидаги муносабатларни аниқ тартибга солувчи махсус қонуний механизмлар мавжуд эмас ёки амалиётда самарали қўлланилмаяпти;
- Идоравий буйруқлар ва йўриқномалар билан чекланилган ҳолдаги ҳамкорлик расмийлашмаган шаклда амалга оширилмоқда;
- Ўзаро ахборот алмашинувидаги чекловлар;
- Қонуний чекловлар, махфийлик сиёсати ва бюрократик тўсиқлар сабабли, ННТларга фойдаланилиши мумкин бўлган маълумотлар вақтида етказилмайди;
- Ахборот алмашинувининг рақамлаштирилмагани самарадорликни пасайтиради;
- Молиявий ва моддий ресурсларнинг етарли эмаслиги;

-Кўплаб ННТлар профилактик тадбирларни амалга ошириш учун зарур ресурсларга (техника, транспорт, маблағ, мутахассис) эга эмас;

-мавжуд давлат грантлари ва маблағлар ҳамма ННТлар учун тенг ва шаффоф тақсимланмаяпти;

-фуқаролик жамияти институтлари билан ишлаш тажрибасининг камлиги;

айрим профилактика инспекторлари ННТлар билан ишлашда билим ва кўникмага етарли эга эмас;

Ҳамкорлик механизмларини яратиш ва амалга ошириш учун махсус ўқувлар ташкил қилинмаяпти;

-ННТлар фаолиятининг нотўғри қабул қилиниши;

-Айрим ички ишлар ходимлари ННТларни норасмий ёки ишончсиз ташкилот сифатида қабул қилиши мумкин;

-ННТларнинг мақсади, фаолияти ва вазифалари ҳақида етарли билим ва тушунча мавжуд эмас;

-Ҳамкорликдаги тадбирларнинг тизимли ташкил этилмаслиги;

-Тадбирлар бир марталик ёки формал тарзда ўтказилади, натижалар таҳлил қилинмайди, иш услуби тизимли эмас;

Ҳар бир профилактика инспектори ўз ҳудудида ННТлар билан ишлаш учун аниқ режа ва мезонларга эга эмас;

Профилактика инспекторлари ва ННТлар ўртасидаги ҳамкорликни такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар

-Ҳуқуқий асосларни мустаҳкамлаш;

-ННТлар ва профилактика инспекторлари ўртасидаги ҳамкорликни белгилаб берувчи махсус низомлар, қарорлар ва йўриқномаларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш;

-“Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонунда ННТлар роли ва иштирокини мустаҳкамловчи моддалар киритиш;

-Аниқ ва самарали ахборот алмашинув тизимини яратиш;

-ННТлар ва профилактика инспекторлари ўртасида ахборот алмашиш учун электрон платформа ёки махсус база яратиш. Бу платформа орқали хавф гуруҳидаги шахслар, профилактик тадбирлар, виктимларга кўрсатиладиган ёрдам ҳақида маълумотлар алмашилиши мумкин;

-Қўшма тадбирлар ва режалар ишлаб чиқиш;

-Ҳар бир маҳаллада ННТлар ва профилактика инспекторлари иштирокида профилактик тадбирлар бўйича йиллик иш режаларини тузиш. Ушбу режаларга ҳуқуқий тарғибот, семинарлар, тренинглар, ижтимоий ёрдам акциялари каби чоралар киритилиши лозим;

-Ўқув курслари ва малака ошириш дастурлари, профилактика инспекторлари учун ННТлар билан ишлаш бўйича махсус малака ошириш тренинглари ташкил этиш;

-ННТ ходимлари учун эса ҳуқуқий саводхонлик ва ички ишлар органлари билан ҳамкорлик қоидаларига бағишланган ўқув семинарлари ўтказиш;

-Молиявий ва ташкилий қўллаб-қувватлаш, давлат грантлари ва молиявий дастурлар орқали ННТларнинг профилактика соҳасидаги фаолиятини рағбатлантириш;

-ИИБ томонидан ННТларга маълум миқдорда ресурслар (мактабларда тадбир ўтказиш, транспорт, реклама материаллари) ажратиш;

-Ижтимоий шериклик асосида меморандумлар имзолаш, ҳар бир туман ва шаҳар даражасида ИИО ва ННТлар ўртасида расмий ҳамкорлик меморандумларини тузиш. Бу меморандумларда тарафларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, фаолият турлари, кўмак шакллари белгилаб қўйилиши керак;

-ННТлар иштирокида мониторинг ва таҳлил ишларини ташкил қилиш, профилактик тадбирлар самарадорлигини баҳолаш ва таҳлил қилишда ННТларнинг фикри ва хулосаларини инобатга олиш;

-Маҳаллаларда жамоатчилик назорати механизмини ишга тушириш ва унда ННТлар фаол иштирокини таъминлаш.

Хулоса қилиб айтганда профилактика инспекторлари ва ННТлар ўртасидаги ҳамкорлик ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва фуқароларнинг ҳуқуқий онгини оширишда катта аҳамиятга эга. Ушбу ҳамкорликни ҳуқуқий, ташкилий, ахборот ва молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш орқали жамиятда ҳуқуқбузарликлар сонини камайтириш, фуқаролик жамиятини мустаҳкамлаш ва давлат органларига бўлган ишончни оширишга эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. – Тошкент, 2017. – 104 б.

2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-6445145>

3. Ўзбекистон Республикасининг “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида”ги Қонуни, 2019 йил 2 апрель, ЎРҚ-532-сон. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-4494709>

4. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни, 2019 йил 2 сентябрь, ЎРҚ-561-сон. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/4494709>

5. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида, 2017 йил 11 сентябрь, ЎРҚ-445-сон. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-3336169>
6. Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни, 2016 йил 16 сентябрь, ЎРҚ-407-сон. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-3027843>
7. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни, 2014 йил 14 май, ЎРҚ-371-сон. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-2387357>
8. Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни, 2010 йил 29 сентябрь, ЎРҚ-263-сон. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-1685726>
9. Жиноятчиликка қарши курашиш борасида йўл қўйилган камчиликлар таҳлил қилинди. – ЎЗА, 21.11.2017. – Режим кириш: <https://uza.uz/uz/posts/zhinoyatchilikka-arshi-kurashish-borasida-y-l-yilgan-kamchil-21-11-2017>
10. Жиноятчиликнинг олдини олиш борасидаги чора-тадбирлар муҳокама қилинди. – Darakchi.uz. – Режим кириш: <https://darakchi.uz/uz/24170>
11. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича тавсиялар. – Gov.uz. – Режим кириш: <https://gov.uz/qr/advice/NaN/document/2766>
12. Президент қарорлари ва давлат сиёсатининг ижроси. – old.gov.uz. – Режим кириш: <https://old.gov.uz/uz/news/view/37150>
13. Нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолияти муҳокама қилинди. – ЎЗА. – Режим кириш: https://uza.uz/uz/posts/nodavlat-notizhorat-tashkilotlari-faoliyati-muhokama-qilindi_572803
14. Ўзбекистон Республикаси Президенти расмий веб-сайтидаги маълумотлар. – Режим кириш: <https://president.uz/uz/4865>
15. Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар бошқармаси тадбирлари. – Qriiv.uz. – Режим кириш: <https://qriiv.uz/uz/news/boshqarmasitomonidanPayshanba>